

Tehnika kao izazov

Barbarić, Damir

Source / Izvornik: **Vijenac, 2013, 504, 16 - 17**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:475907>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

ESEJ

Tehnika kao izazov

Tehnika se doista ne zbiva bez čovjeka i bez njegova činjenja, ali se ne zbiva ni samo njegovim djelovanjem. Kao totalno zbivanje, ona je odavno u sebe uključila i čovjeka. U tehničkom razdoblju svijeta čovjek je samom svojom biti naručen i ispostavljen u bit tehnike te stoji u njezinoj službi

Damir Barbarić

Tehnika nije samo gradnja motora, nije samo njihovo uključivanje u proces rada, nije samo svestrano i sveobuhvatno korištenje i nadgledanje tog procesa, nije samo strojno-industrijski sklop, nego je u svemu tomu radikalna i temeljita promjena cjelokupnog bića kao takvog, i to ne bilo kakva promjena, nego nasrtaj na biće u cjelini u svrhu osvajanja i osiguranja čovjekove bezuvjetne moći. Da bi to mogla biti, tehnika je prije svega unošenje, tako reći ugradnja sile, moćnosti, učinkovitosti u biće u cjelini, i to kao njegove temeljne i središnje značajke. To unošenje zbiva se mišljenjem, koje se u tu svrhu prethodno ustrojava kao zacrtavanje uvjeta mogućnosti predmetnosti bića, da bi na toj osnovi sveukupno biće bilo nadalje raskrivano isključivo s obzirom na svoju moguću djelotvornost i učinkovitost.

Tako shvaćena, tehnika nije prvenstveno tehnika strojeva, mehaničkih i elektroničkih naprava i aparata, već prije nešto poput univerzalne i totalne „organizirane konstrukcije“ sveukupnog bića, dakle prirode, čovjekova životnog svijeta i svijeta u cjelini. Njezino pravo mjesto nije vanjski svijet prirode, već čovjekova racionalnost, njegov razlažući, obrazlažući i računajući razum. Tehnika je prije svega način čovjekova duhovnog odnošenja spram cjeline svega, takav koji je vođen neutaživim porivom za totalnošću i univerzalnošću. Time se moderna tehnika bitno i kvalitativno razlikuje i od grčke *techné* i od srednjovjekovne *ars*, koje su, svaka na svoj način, kao svojevrsno znanje i umijeće bile tek jedno od mogućih ljudskih odnošenja spram bića. Za razliku od njih suvremena je tehnika bitno određena nagonom za univerzalnom uspostavom i totalnim vladanjem. Ona nije ograničena na jedno ili više okružja u cjelini bića, već je danas temeljna značajka biti svega što jest. Zbog toga se smisao i puni domašaj njezine biti ne može pojmiti ni jednom od društvenih ili humanističkih znanosti, pa ni svima njima zajedno. Pogled na tehniku iz motrišta bilo koje pojedinačne znanosti, ili pak iz njihova toliko prizivanog „interdisciplinarnog“ konglomerata, svagda ostaje prekratak. Budući da nije ništa samo sociološko, ekonomijsko, historijsko ili antropološko, tehnika se može pojmiti samo cjelovitim pogledom mišljenja koje nadilazi sve znanstveno-disciplinarne okvire.

■ Tehnika prethodi znanosti

U svojoj bezuvjetnoj težnji za univerzalnošću tehnika nastupa s početkom novoga vijeka, dakle prije otprilike četiri stoljeća, i to ubrzanim razvitkom prirodnih znanosti, koje na posve nov način shvaćaju i izlažu bit kretanja, prostora i vremena, te na toj osnovi konstruiraju prirodu kao načelno beskonačni sklop dinamičkih točaka sile i mase, bez ostatka podvrgnut nužnim i stoga proračunljivim zakonima uzročnosti. Odatle privid da tehnika slijedi iz matematički ustrojjenih prirodnih znanosti kao njihova puka primjena. Ali uistinu je obrnuto. Moderna tehnika nije primjena prirodne znanosti, nego je novovjekovna prirodna znanost primjena biti tehnike. Tehnika toj znanosti prethodi i ontološki i povijesno. Sama činjenica da pravi cilj

prirodne znanosti nije spoznaja, nego opredmećivanje bića, naime stavljanje bića nasuprot spoznavajućem subjektu kao njegova pred-meta, dovoljno upućuje na njezino tehničko podrijetlo. Smisao je novovjekovnog spoznavanja kao predočavajućeg opredmećivanja taj da se njime zbiljnost bića uspostavlja kao ono čime se može bez ostatka ovladati i raspolagati. Utoliko je prirodna znanost jedno od osnovnih očitovanja biti tehnike, shvati li se tehnika u skladu s dosad rečenim kao bezuvjetna uspostava bića kao onog pred-metnutog u svrhu ničim ometanog bezgraničnog uvećanja moći.

Vođena porivom spram totalnosti, tehnika se ne zadržava samo na opredmećivanju prirodnih bića, dakle njihovu bezuvjetnom utjerivanju u okružje sile, učinkovitosti i moći. Ne samo prirodu, nego i sve biće ona postavlja kao silu. I sama se sila time sama mijenja u nešto dotad neviđeno. Ona više nije puka mehanička snaga, već postaje beskonačnim dinamičkim samopotentiranjem čiste učinkovitosti.

Na svojem putu prema punoj totalnosti tehnika čini i korak dalje, nadmašujući i opredmećivanje bića. Suvremenoj, doista modernoj tehnici svojstveno je napuštanje novovjekovnog prirodno-znanstvenog predočavanja i njime omogućene predmetnosti, te prevođenje sveg bića u novi, dosad nepoznati način njegova bitka: „Čovjek je iz epohe predmetnosti prešao u epohu ispostavljenosti. U ovoj našoj budućoj epohi sve i svako je pomoću proračuna stalno raspoloživo narudžbi i ispostavljanju. Strogo rečeno, više nema predmeta, već samo ‚potrošnih dobara‘ na raspolaganju svakom potrošaču, koji je i sam stavljen u pogon proizvodnje i potrošnje.“ Bitna je značajka današnje, doista moderne tehnike – koja je čovjeka, a da on o tomu jedva išta sluti, dovela u sasvim nov odnos spram onog biti – mijena predmeta (Gegenstand) u zalihi (Bestand), mijena predmetnosti u zališnost, naručljivost i ispostavljenost. *Zaliha* je možda najprikladnija filozofijska oznaka za biće koje nam više ne stoji nasuprot kao predmet, nego stoji na stalnom raspolaganju planski vođenoj potrošnji kao takvoj. Ontologijska odredba zalihe nije postojanost, kao što je to još bio slučaj kod predmeta, nego ispostavljenost, naime mogućnost bića da bude naručeno i ispostavljeno, da kao resurs i rezerva stalno stoji na raspolaganju.

■ Totalna mobilizacija znanosti

Sve biće bez iznimke danas postaje zalihom, resursom i sirovinom, biva bez ostatka stjerano u vidokrug korisnosti, gospodarenja i ispostavljenosti. U tom procesu totalne mobilizacije tradicionalne znanosti spremno se stavljaju na raspolaganje gigantskim tehničkim projektima energetske politike i politike planskog iskorištavanja tla. Prostor se u golemim potezima i razmjerima, po mogućnosti planetarno, planski priređuje za rabljenje i korištenje. Priroda, koja je klasičnoj prirodnoj znanosti još vrijedila kao ono što postojano stoji nasuprot čovjeka kao subjekta spoznavanja, sad biva iz biti tehnike postavljena kao prva i osnovna zaliha. Čovjek gubi negdašnji odlikovani položaj i ulogu središta cjeline bića, pa čak i subjekta predočavanja bića kao predmeta, te i sam postaje zalihom među zaliham, padajući kao „ljudski resurs“ pod zakon planskog iskorištavanja materijala za tehničku proizvodnju bezuvjetne mogućnosti proizvodnje.

Iz toga je očito da je uobičajeno pitanje stoji li čovjek u službi tehnike ili tehnika u službi čovjeka više nego plitko i nedostatno. Jer tehnika se doista ne zbiva bez čovjeka i bez njegova činjenja, ali se ne zbiva ni samo njegovim djelovanjem. Kao totalno zbivanje, ona je odavno u sebe uključila i čovjeka. U tehničkom razdoblju svijeta čovjek je samom svojom biti naručen i ispostavljen u bit tehnike te stoji u njezinoj službi. Čovjek nema tehniku u svojim rukama; prije je on njezina igračka.

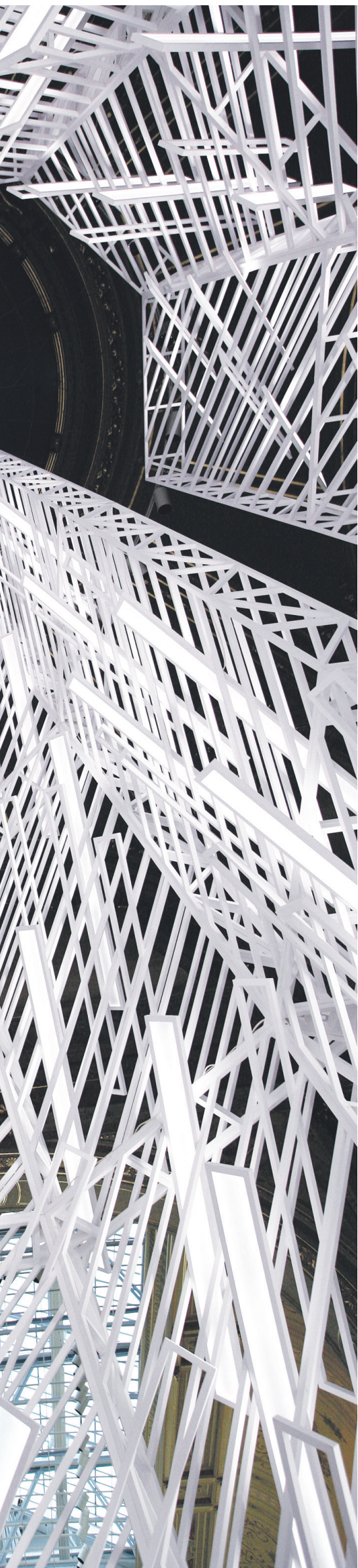
Odatle i ona naoko nerješiva nedoumica glede čovjekova primjerenog odnosa spram tehnike. Iluzorno je pomišljati da bi čovječanstvo ikad moglo ovladati tehnikom, budući da je ona do svoje pune uspostave mogla dospjeti samo time da joj se čovječanstvo prethodno bezuvjetno

S izložbe Petra Baršića *Bijelo* u Umjetničkom paviljonu, 2008. (snimio Fedor Vučemilović)

podvrgnulo. Povrh toga, i sama volja za ovladavanjem tehnikom očigledno je već nešto tehničko. Čini se da je u odnosu spram tehnike čovjeku zapriječeno svako iole smisljeno držanje. Hvaliti je i veličati jednako je izlišno i besmisleno kao i osuđivati je i proklinjati kao nevolju i razaranje. Ipak, zacijelo je najbesmislenije od svega hiniti spram nje usiljenu ravnodušnost i prividnu neu-

tralnost. Heidegger, kojeg se najčešće olako svrstava među anakrono zabludjele protivnike tehnike, pri toj je nedoumici jasan i jednoznačan: „Moje mišljenje nije protiv ‚tehnike‘ [...], nego protiv površnosti i nedostatka slutnje kojom se tehnika promatra 1. polazeći od strojeva, aparata, organizacija, 2. kao sredstvo, 3. kao nešto neutralno, naprosto postojeće.“

Samo i jedino tako da se uporno i bez sustajanja pita za njezinu bit i da se ta bit pomno i temeljito promišlja. Pri početku Heideggerova znamenitog predavanja o tehnici čitamo: „Pitamo o tehnici i time želimo pripremiti slobodno odnošenje spram nje. Slobodno je odnošenje kad ono naš opstanak otvara biti tehnike. Odgovorimo li toj biti, možemo ono tehničko iskusiti u njegovu ograničenju.“ Tek promišljanjem njezine biti dospijevamo u slobodan odnos spram tehnike, takav „koji nas ne zatvara u muklu prisilu da tehniku slijepo slijedimo, ili, što je isto, da se protiv nje bespomoćno bunimo i proklinjemo je kao đavolje djelo“. S onu stranu neprijateljstva, ali i oduševljenja, ili pak loše glumljene ravnodušnosti, spram tehnike se odnosimo slobodno jedino ako njezinu bit činimo dostojnom pitanja.

U takvom će se promišljanjem pitanju otkriti da bit tehnike sama nije ništa tehničko, već epohalni, sudbinski način samog bitka, epohalni način *kako* jest sve što pripada jednom razdoblju povijesti. Taj način može se, donekle usiljeno, obilježiti izrazom „stavlje“ (Ge-Stell), jezično oblikovanim pomoću zbirnog prefiksa „Ge“- i riječi za „stavljanje“ (stellen), otprilike poput hrvatskog „lišće“ od „list“ ili „gorje“ od „gora“. Unatoč jezičnoj oporosti naziva, njegovo značenje nije teško dokučiti. Riječ je tu o ukupnosti svih vidova stavljanja koji bitno određuju raznolik očitovanje tehnike. Stvar postaje razumljivom prisjetimo li se da je moderna tehnika određena zalihom (Bestand) i ispostavljanjem (Bestellen), što su dva bitna načina stavljanja. Odatle odredba: „Stavlje je ono sabiruće onog stavljanja koje čovjeka stavlja da ono zbiljsko raskriva na način ispostavljanja kao zalihu.“

■ Priroda kao spremište energije

U daljnjem koraku promišljanja i samo će se stavlje u svojoj biti dalje razotkriti kao izazivanje. Najdublji smisao stavljanja je izazov i izazivanje. Što je time mišljeno može se najbolje pojasniti na novovjekovnom i modernom tehničkom odnosu spram prirode, u kojem ona biva postavljena s obzirom na svoju energiju, drugim riječima prisiljena na isporučivanje energije. Stavljanje kao izazivanje znači zadržavanje, spremanje i čuvanje bića u svrhu nečega drugog, pri čemu je to što je u svrhu nečega zadržano istovremeno prinuđeno prihvatiti jedan određeni lik i igrati jednu određenu ulogu, u kojima će se ubuduće isključivo pojavljivati. Primjerice priroda, zadržana u svrhu isporučivanja energije, ubuduće nastupa samo još kao spremište energije.

Teškoća poimanja složene konstelacije o kojoj je tu riječ znatnim dijelom potječe odatle što se mišljenje ovdje kreće u području u kojemu više nema ničega što bi se dalo bilo kako predočiti i zamisliti. Jer ni zalih ni stavlje ni izazivanje ne mogu se naći u uobičajenom okružju predočivanja, a ono njima mišljeno ne leži čovjeku nasuprot, već je i on sam u to najneposrednije uključen. Pokušajmo ipak na osnovi gore rečenog naznačiti nekoliko bitnih crta izazivanja. Prije svega, njime je svako zbiljsko biće stavljeno u odnos spram rabljenja i trošenja, i to tako da

Tehnika nije ni čovjekovo djelo ni sredstvo za bilo koje svrhe. Zato jer sama postavlja ne samo sredstva za postizanje svekolikih svrha nego i te svrhe same, ona je sudbinsko zbivanje povijesti koje bitno nadilazi čovjeka

je to trošenje uvijek moguće, ali u pravilu stalno odgađano. Nijedno biće, ni živo ni neživo, kao izazvano nije više to što samo jest, nema više pravo na vlastiti ritam nastajanja i nestajanja, rasta, dozrijevanja, pune zrelosti i propadanja, već mu je taj ritam nasilno zaustavljen, zadržan i stavljen u trajno stanje latentnosti. Biće nije više ono samo, ne počiva u samom sebi, nego je sad

prinudeno poprimiti onaj lik i igrati onu ulogu kojima postaje podobno za svagda moguću uporabu i trošenje.

Izazivanje dakle znači da biću nije dopušteno biti onim što jest, nego je prinuđeno služiti totalnom procesu proizvodnje i trošenja, i to u liku koji je tim procesom iz njega izazvan i potom mu trajno nametnut. U odnosu na prirodu to izgleda tako da „energije skrivene u prirodi bivaju zahvaćene, a zatim to time otvoreno biva preoblikovano, to preoblikovano biva uskladišteno, to uskladišteno biva razdijeljeno, a to razdijeljeno iznova preskladišteno“. Priroda, koja je nekoć tehnici stajala nasuprot, sada biva njome izazivana, što znači stavljena u zalihu stavlja, i to kao prva i osnovna zalih. Odatle biva razvidno u kojoj je mjeri već i rano novovjekovno spoznavanje na prikriiven način bilo vođeno bitnom značajkom izazivanja. Kao opredmećivanje, ono je već posvuda bilo nasrtajem na zbiljsko biće, ukoliko je ono bilo izazivano pokazivati se još jedino u vidokrugu i na način konstruktivnog, matematički ustrojenog predočavanja.

■ Povlačenje prirode i čovjeka

Usput rečeno, ni znanstveno predočavanje ni tehničko baratanje ne mogu znati odgovara li priroda na njihov izazov tako da svoju prikriivenu bitnu puninu otvara i izvodi na svjetlo pojave, ili se pak pred njim povlači, uzmiče i skriva. Tehnika se mora pomiriti s uznemirujućom mogućnošću da su se pred njezinim nasrtajem i priroda i čovjek i sva druga bića, sama cjelina svijeta, naprosto zatvorili, prikriili i povukli u sebe. Jer ona, kao bezuvjetno i stalno rastuće omoćenje sila, zapravo ne udovoljava zatečenim prirodnim potrebama bića, već gradi svoj vlastiti svijet. Ne drži se u granicama zbiljski zatečenog svijeta, da bi se svojim radom u njih uklopila, već stvarajući stalno nove i nove potrebe od samog početka proizvodi vlastiti svijet, koji onda sve više i sve brže puni svojim proizvodima.

Običnom oku ostaju skrivene goleme i dalekosežne promjene što se pod utjecajem tehnike zbivaju pod naoko mirujućom površinom stvari. Rijetki shvaćaju da prometno i telekomunikacijsko uklanjanje svake razdaljine potire i uništava samu bit prostora i vremena, potajno stremeći tomu da ih konačno sažme u jednu jedinu točku imaginarnu sveprisutnosti. Jedva se još sluti da jezik pod terorom agresivne prinude na „komuniciranje“, koje nije drugo do iznuđeno isprazno naklapanje, gubi svoju najvješću, objavljujuću i pokazujuću bit. Ostajemo nijemo zatečeni i više se ne čudimo nad apsurdnim igrokazom u kojemu virtualna montaža zvučnih slika poput neprozirna ometača prekriva izvornu zbilju stvari i sili je da se sama unutarnje preobražava ne bi li postajala tim slikama što sličnijom.

Rečeno je, izazivanjem kao biti stavlja čovjek nije zahvaćen manje no druga bića: „Čim je priroda postavljena na isporučivanje svoje energije i čovjek biva istodobno postavljen na uzvraćanje i odgovaranje tim proizvedenim energijama – čak u toj mjeri da se može reći: što veći izazov prirode to veći izazov kojemu sam čovjek podliježe.“ Tehnika se kao ispostavljajuće izazivanje može odvijati, može biti vođena, upravljana i osiguravana samo ukoliko je čovjek već prethodno izazvan na izazivanje prirodnih energija.

Promisle li se do kraja pretpostavke i posljedice tako shvaćena izazivanja, u kojem je dakle razabran smisao stavlja kao biti tehnike, ono će se pokazati kao opasnost. *Bit stavlja je opasnost.* Tehnika nije ni dobra ni loša, nije ni korisna ni razorna i uništavajuća; ona je tek – opasna. Dakako, i tu opasnost, kao i samu tehniku i njezinu bit, treba misliti bitno, ne tek pojavno. Stavlje nije opasnost zato jer je ono bit tehnike i jer bi od tehnike mogli proizaći teško predvidljivi ugrožavajući učinci. Strahota tehnike nije u njezinim postignućima i posljedicama, prednostima odnosno štetama i razaranjima [...], nego već u njezinoj bitkovno-povijesnoj biti. A videna iz te biti, ona nije drugo do nezadrživa „*ustava pustošenja.*“

U čemu se to očituje? Prije svega u tomu da biće, izazvano u lik zalih, dakle stajanja na

raspolaganju za korištenje i rabljenje, biva istrgnuto iz sama sebe i počivanja u vlastitoj biti. Svako biće biva, posve neovisno o njegovu mogućem izvanjskom kretanju i premještanju, u samoj svojoj biti izmješteno iz sebe. Zato je ono i prije svake zbiljske potrošnje, već u samom liku zalih u koji je stavljem stjerano, zapravo već potrošeno, a stoga i zamjenjivo bilo kojim drugim. Univerzalna zamjenjivost svega svacim upravo je ono bitno zalih i stavlja, što za onoga tko ima dovoljno oštro oko jasno izlazi na vidjelo u pomami neprestane promjene i narsrtljiva nuđenja svagda novog, koje će tek načas vrijediti kao aktualno: „Prinuda na napredovanje uvjetuje prinudu na proizvodnje, koja je povezana s prinudom na uvijek nove potrebe.“ Tako videna, tehnika u današnjem gigantskom prodoru računajućeg mišljenja u industriju, privredu i politiku – prodoru „koji gotovo graniči s ludilom“ – uistinu je uspostava napuštenosti bića od bitka, a time i pustošenje svijeta, zemlje, čovjeka, Boga.

■ Organizacija oskudice

Mišljenju koje se kreće samo unutar tehničkog vidokruga ostaje skrivena znakovita konstelacija vidljiva samo pogledu onog mišljenja koje je iz cjeline tehničkog svijeta dijelom već iskoračilo: „Iskorištavanje svih materijala, uračunavajući sirovinu „čovjek“, za tehničku proizvodnju bezuvjetne mogućnosti proizvodnje svega u prikriivenosti je određeno potpunom prazninom u koju visi biće, materijali zbiljskog. Ta praznina mora biti ispunjena. Ali jer se praznina bitka, pogotovo kad ne može biti iskušena kao takva, nikad ne može ispuniti puninom bića, ostaje samo, da bi joj se umaklo, neprestano usmjerenje bića prema stalnoj mogućnosti sređivanja, kao formi osiguravanja besciljnog činjenja. Odatle videna, tehnika je, jer se mimo svojega znanja odnosi spram praznine bitka, uistinu *organizacija oskudice*. Svugdje gdje je premalo bića – a za volju za voljom koja se stupnjevitom uvećava u rastućoj je mjeri posvuda uvijek sve premalo –, mora uskočiti tehnika te stvarati nadomjestak i trošiti sirovine.“

Saberimo zaključno osnovne postavke ovog razmatranja. Tehnika je bitna značajka svega što jest u suvremenoj epohi svijeta. Ona nije tek sredstvo za svrhe izvan sebe. Nije ni čovjekovo djelo, zbog čega je iluzorno pomišljati da bi čovjek ikada mogao njome ovladati, ili joj samo nametnuti ograničenja. S onu stranu potvrđivanja ili nijekanja, čovjeku ostaje slobodno propitivati i promišljati njezinu bit. Bit tehnike je stavlje, naime ukupnost vidova sveopćeg postavljanja, kojim se sve što jest u samoj svojoj biti zadržava i sprema te kao zalih drži na raspolaganju svagda mogućem trošenju. Bit stavlja je izazivanje, to znači nametanje biću onog lika u kojem će biti najprikladnije za služenje jedinstvenom procesu proizvodnje i trošenja. Bit izazivanja je opasnost, to znači povlačenje i uzmicanje samog *biti* iz svakog bića i bića u cjelini, da bi onda biće u praznini napuštenosti od tog biti ostalo prepušteno stalnom nadomještanju te praznine u beskonačnom procesu proizvodnje kao samopotvrđivanja moći.

Krije li tehnika, shvaćena kao izazov i izazivanje, u sebi i još dublji izazov, ovaj put mišljen u običnom smislu poziva na iskušavanje mogućnosti prevladavanja opasnosti skrivene u njezinoj biti? O tomu se ne može govoriti prije no što se misleći iskusi sva dubina i doseg tehnike, prije svega bit stavlja, zalih, izazivanja i opasnosti. Uz to, taj bi govor iziskivao bitno drukčiji način kazivanja. Zaključimo stoga riječima mislioca koje mogućnost o kojoj pitamo ostavljaju otvorenom, čak je navješćuju: „Doista, današnji tehnički svijet ne možemo niti odbaciti kao đavolje djelo niti ga smijemo uništiti, osim ako se sam za to ne pobrine. Ali još se manje smijemo prepuštati mnijenju da je moderni tehnički svijet takav da naprosto priječi odskok od sebe.“

Dorađeni tekst predavanja u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti 19. travnja 2013. Dijelovi označeni navodnicima citati su Martina Heideggera.

Tehnika nije ni čovjekovo djelo ni sredstvo za bilo koje svrhe. Zato jer sama postavlja ne samo sredstva za postizanje svekolikih svrha nego i te svrhe same, ona je sudbinsko zbivanje povijesti koje bitno nadilazi čovjeka. Kao takva, tehnika se prvotno uopće ne tiče bića, već samog onog biti svakog bića, svega što jest.

Kako se onda spram nje primjereno odnositi?